

PROPISI DŽUME-NAMAZA NA TEMELJIMA KUR'ANA I SUNNETA

Piše: Šejh Salih Kurdi

Pripremio: brat AbdulAziz

Nakon hidžre iz Mekke u Medinu, Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, je pozurio poduciti muslimane njihovoj vjeri i ukazivao im je na neispravnost nekih njihovih postupaka koje su oni običavali praktikovati u džahilijetu, a koji su bili u suprotnosti sa islamskim vjerovanjem. Poništavajući važnost džahilijetskih postupaka, islam je muslimanima pružio zamjenu sa islamskim propisima i praznicima. Tipičan primjer za to su Ramazanski i Kurban-bajram. Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, je zatekao stanovnike Medine kako u određena dva dana proslavljaju svoje nekadasnje džahilijetske podvige podsjećajući se na iste. Vidjevši to, Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, im reče: "Allah vam je ta dva dana zamijenio sa boljim od njih, to su vam Ramazanski i Kurban-bajram." (Prenosi Ebu-Davud)

Na ovaj način je Allah, dželle sanuhu, dane sejtanske pretjerane zabave, muslimanima zamijenio sa danima u kojima Ga oni, radosni zbog upotpunjivanja svoje pokornosti Njemu, puno slave, zahvaljuju Mu i od Njega traže oprost za svoje grijeh. Dakle, mi muslimani imamo tri praznika koje. Dva od njih slavimo samo jednom godišnje, dok nam se treći praznik ponavlja svake sedmice. To je dan džume, dan kojeg mi muslimani slavimo svake sedmice. Allah, dželle sanuhu, je muslimanima propisao obavljanje pet namaza u danu i noci. Na kraju sedmice se mi muslimani okupljamo da svi zajedno na dan džume krunisemo svoju pokornost Allahu, dželle sanuhu, kada zajedno obavljamo

džumu-namaz, i to je itekako valjan razlog da nam taj dan bude nedjeljni praznik. Na dan džume je Allah, dželle we 'ala, upotpunio stvaranje svega živog. U poglavlju Qaf, Uzviseni Allah, kaže: "Mi smo stvorili nebesa i Zemlju i ono između njih - za šest dana, i nije Nas ophrvao nikakav umor." (Kur'an, L/38)

Komentarisuci ovaj ajet, islamska ulema kaže da je Allah, dželle sanuhu, započeo stvaranje u nedjelju a završio sa istim u petak, na dan džume, kada je stvorio i Adema, sallallahu alejhi we sellem. Na dan džume, petak, Adem je uveden u Džennet, u petak je izveden iz njega, i u petak će nestati dunjaluka i Obecani čas će toga dana nastupiti.

Dan džume je specifičan po tome što se u njemu obavlja džuma-namaz i što se muslimani sakupljaju da jednom sedmicno svi zajedno slaveći Allaha, dželle sanuhu, poslušaju džumansku hutbu u kojoj se imam dotiče najvažnijih problema islamskog društva i savjetuje ljude kako da slijedeći sunnet Poslanika, sallallahu alejhi we sellem, pronadju rješenje za svoje probleme i da, ne daj Bože, ne traže rješenja u nevjerničkim sistemima mimo Allahovog Serijata. Zato je zabranjeno da se samo dan džume provede u postu, kao što je zabranjeno postiti samo Ramazanski i Kurban-bajram jer su to islamski praznici.

Allah, dželle sanuhu, je muslimanima odredio praznike nakon završetka njihovog ibadeta. Njemu, dželle we 'ala. Nakon jednomjesečnog posta, dolazi nam Bajram tj. praznik u kojem mi slavimo upotpunjavanje našeg ibadeta Njemu Uzvisenom. Nakon napornih obreda hadždža, nastupa praznik kurban-bajram kojim se krunise ibadet u mjesecu zul-hidždžetu. Isti je slučaj i sa danom džume kada na kraju svake sedmice u ibadetu proslavljamo našu pokornost Uzvisenom tokom prošle sedmice.

Prisustvovanje džumi-namazu ima velikih sličnosti sa prisustvom hadžija na hadždžu. Se'îd b. Musejeb, rahimehullah, kaže: "Vise volim prisustvovati džumi, negoli dobrovoljnom (nafila) obavljanju hadždža!" Također ko pozuri sa svojim odlaskom na džumu-namaz kao da je prinio kurban Allahu, dželle sanuhu, u zavisnosti od vremena u kojem je posao na obavljanje ovog namaza. Od Ebu-Hurejre, radijellahu anhu, se prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, rekao: "Ko se petkom okupa onako kao što se kupuje poslije polnog akta, a potom krene u džamiju u prvom jutarnjem satu, računa mu se nagrada kao da je žrtvovao devu, ko krene u drugom satu kao da je žrtvovao kravu, ko krene u trećem satu kao da je žrtvovao rogata ovna, ko krene u četvrtom satu kao da je žrtvovao kokos, a ako krene u petom satu, računa mu se kao da je žrtvovao jaje..." (Prenosi Buhari)

Redovno prisustvovanje džumi-namazu povlači za sobom brisanje učinjenih grijeha u toku minule sedmice pod uslovom da se ne čine veliki grijesi. Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, kaže: "Pet dnevnih namaza, džuma do džume, ramazan do ramazana, brišu grijeha ukoliko se čovjek kloni velikih grijeha." (Prenosi Muslim)

U musnedu imama Ahmeda, rahimehullah, stoji hadis u kojem Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, o danu džume, kaže: "On je kod Allaha bolji od Ramazanskog i Kurban-bajrama."

Mu'mini ce i u Džennetu imati svoje praznike. To su dani kada ce oni posjecivati svoga Gospodara. To je dan džume. Tada ce im Allah, dželle sanuhu, ukazati veliku počast i prikazace im se i oni ce gledati u Njegovo plemenito lice. To ce njima biti najljepši dar u Džennetu i nece im se ništa ljepse od toga dogoditi. Gledanje u Njegovo lice je spomenuto u Kur'anu kao najveća i najbolja nagrada: "One koji čine dobra djela ceka nagrada, i vise od toga..." (Kur'an, X/26)

Od Suhejba, radijellahu anhu, se prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, rekao: "Kada džennetilje udju u Džennet, Allah, azze we dželle, ce im reci: "Zelite li da vam povecam (nagradu)?" Oni ce odgovoriti: "Zar nam nisi lica osvijetlio, zar nas nisi u Džennet uveo, zar nas nisi Džehennema sacuvao?" Tada ce Allah otkriti zastor sa Sebe i džennetlijama nece biti dato ništa ljepse i bolje od gledanja u Njegovo lice." Zatim je Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, proucio: "One koji čine dobra djela ceka nagrada, i vise od toga..." (Prenosi Muslim)

Oni dani koji su bili mu'minima praznici na dunjaluku, ti ce im dani biti praznici i na ahiretu, u Džennetu. Oni ce se u tim danima sakupljati kada ce im se njihov Gospodar prikazivati. Zbog toga je dan džume nazvan i vise od toga tj. dan u kojem ce se On prikazivati stanovnicima Dženneta. Također su ga predislamski Arapi nazivali i danom arabizma.

ODLIKE DANA DŽUME

Od Ebu-Hurejre, radijellahu anhu, se prenosi da Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, rekao: "Najbolji dan u kojem je Sunce izgrijalo je dan džume; toga dana je stvoren Adem, toga dana je uveden u Džennet i toga dana je izisao iz njega." (Prenosi Muslim)

Također od Ebu-Hurejre, radijellahu anhu, se prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, rekao: "Na dan džume meleki stoje na vratima svake džamije i upisuju jednog za drugim (imena onih koji idu klanjati džumu-namaz). Kada se imam uspe na minber, oni pozatvaraju stranice i podju prisustvovati spominjanju Allaha. Onaj koji porani na džumu, kao da je zaklao kamilu, zatim onaj nakon njega, kao da je zaklao kravu, zatim onaj nakon njega, kao da je zaklao ovcu, zatim onaj nakon njega, kao da je zaklao kokos, a onaj zadnji, kao da mu je poklonjeno jaje." (Prenose Buhari i Muslim)

Odlazak na džumu-namaz Ababe b. Rifa'a pripovjeda: "Dok sam isao na džumu-namaz, stize me Ebu-Abbas i reče: "Čuo sam Vjerovjesnika, sallallahu alejhi we sellem, kako kaže: "Ko uprasi svoje noge na Allahovom putu (misli se na odlazak na džumu-namaz), Allah će ga sacuvati od džehennemske vatre." (Prenosi Buhari)

Od Ebu-Hurejre, radijellahu anhu, se prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, rekao: "Na dan džume meleki stoje na vratima svake džamije i upisuju jednog za drugim (imena onih koji idu klanjati džumu-namaz). Kada se imam uspe na minber, oni pozatvaraju stranice i podju prisustvovati spominjanju Allaha. Onaj koji porani na džumu, kao da je zaklao kamilu, zatim onaj nakon njega, kao da je zaklao kravu, zatim onaj nakon njega, kao da je zaklao ovcu, zatim onaj nakon njega, kao da je zaklao kokos, a onaj zadnji, kao da mu je poklonjeno jaje." (Prenose Džema'a, osim Ibn-Madže)

Rečeno je da trenutak poranjavanja na dan džume nastupa odmah nakon zenita Sunca (vrijeme nastupanja podne-namaza) a završava se sa sjedenjem imama na minberu. Trenutak (sahat) na koji se ovdje misli ne ograničava se samo na sahat kako je nama poznat, već se time zeli iskazati jedan odredjeni vremenski period. Ovaj hadis nam ukazuje na vrijednost kupanja na dan džume i ranog polaska na džumu-namaz.

Od Ebu-Hurejre, radijellahu nahu, se prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, rekao: "Na dan džume ima sahat kojeg ako musliman provede u namazu, i moli Allaha za svoje potrebe, Allah će mu to zaista dati", - tada je Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, pokazao prstima da se taj sahat nalazi u veoma kratkom periodu." (Prenose Buhari i Muslim) U predaji od Muslima stoji: "...Taj je sahat zaista kratak."

U komentaru odredjivanja vremena tog sahata na dan džume Ebu-Burde, a ovaj od svoga oca prenosi da je čuo Poslanika, sallallahu alejhi we sellem, kako kaže: "Taj je sahat između imamovog sjedenja (nakon prve hutbe), pa sve do završetka namaza." (Prenosi Muslim)

Ibn-Madže, Ebu-Davud i Nesa'i smatraju da je taj sahat između ikindije-namaza pa sve do zalaska Sunca.

U drugoj predaji od Poslanika, sallallahu alejhi we sellem, o sahatu uslisavanja dove, stoji: "...To je zadnji sahat u danu (prije zalaska Sunca)." (Prenosi Ibn-Madže)

Također se prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, rekao: "Na dan džume ima jedan časak i ako musliman u njemu zamoli Allaha za kakvo dobro, Allah će mu ga dati. Taj je časak poslije ikindije." (Prenosi Ahmed)

"Dan džume ima dvanaest sahata; jedan je sahat u kome musliman, ako zamoli Allaha, uslisace mu sigurno. Trazite taj sahat pri kraju ikindijskog vakata." (Prenosi Nesa'i i Hakim)

Od Selemeta b. Abdurrahmana, radijellahu anhu, se prenosi da su ashabi Poslanika, sallallahu alejhi we sellem, bili slozni da je sahat uslisavanja dove, upravo onaj časak prije isteka ikindijskog vakata. ("Fethul-Bari" Ibn-Hadžer el-Askalani)

Od Ebu-Musaa, radijellahu anhu, se prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, rekao: "Taj je sahat između imamovog sjedenja (nakon sjedenja na minber tj. između

dvije hutbe), pa sve do završetka namaza."

TEŠKE POSLJEDICE NAPUŠTANJA DŽUME-NAMAZA

Od Ibn-Omera, radijellahu anhumu, se prenosi da su čuli Poslanika, sallallahu alejhi we sellem, kako na minberu govori: "Ili će se ljudi okaniti zapostavljanja džuma-namaza, ili će Allah zapecatiti njihova srca (tj. Allah će dati zastor između njih i Njegove upute) pa će postati nemarni (nehajni i bezbrižni)." (Prenosi Muslim)

OBAVEZA KUPANJA I PREPORUČLJIVOST NAMIRISAVANJA I UPOTREBA MISVAKA RADI DŽUME-NAMAZA

Prenosi se da je Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, rekao: "Kupanje petkom dužnost je svakoj punodobnoj osobi, pranje zubi misvakom i mazanje miomirisom, ukoliko ga ima." (Prenosi Buhari) Također je musliman dužan da na dan džume obuce svoju najljepšu odjeću zbog hadisa Poslanika, sallallahu alejhi we sellem, kojeg prenosi Ebu-Seid, radijellahu anhu, a u kojem stoji: "Kupanje petkom dužnost je svakom muslimanu i treba obući najljepšu odjeću koju posjeduje, a i treba se namirisati, ako ima mirisa." (Prenose Ahmed i sehan tj. Buhari i Muslim)

Taberani prenosi od Ebu-Hurejre, radijellahu anhu, da je Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, rekao: "O vi muslimani, ovo je dan vašeg praznovanja pa okupajte se i upotrijebite misvak."

ČESTO DONOŠENJE SALAVATA NA POSLANIKA, SALLALLAHU ALEJHI WE SELLEM, NA DAN DŽUME

Ebu-Davud i Nesa'i prenose da je Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, rekao: "Najodabraniji dan u sedmici je petak. Nastojte da u tom danu donesete sto vise salavata na mene, jer će ti salavati biti meni predoceni." Prisutni ga upitase: "Kako će ti biti predoceni, kad će tvoje tijelo tada biti rastoceno i pretvoreno u prah, Allahov Poslanice?" "Allah je zabranio zemlji da izjede tijela Allahovih poslanika", - odgovori Poslanik, sallallahu alejhi we sellem."

ČITANJE POGLAVLJA EL-KEHF NA DAN DŽUME

Ebu-Se'id el-Hudrij, radijellahu anhu, kaže da je Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, rekao: "Ko na dan džume procita poglavlje El-Kehf, osvjetlice ga svijetlo (nur) izmedju dvije džume." (Prenosi Nesa'i i Hakim)

OBAVEZA KLANJANJA DŽUME-NAMAZA

Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, kaže: "Dužnost je svakom muslimanu da džumu-namaz obavi u džematu, osim četvero: rob, zena, djecak i bolesnik." (Prenosi Ebu-Davud i Hakim)

Islamska ulema se slaže da je obavljanje džume-namaza fardi-ajn, stroga dužnost svakog punoljetnog, normalnog muskarca. Uzviseni Allah, kaže: "O vjernici kada se u petak na namaz pozove..." (Kur'an, LXII/9) Ebu-Hurejre, radijellahu anhu, prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, rekao: "Mi smo (po vremenu i primanju Objave) prvi, mada je njima data objava prije nas. Zatim, ovo je dan koji im je bio određen kao praznik pa su se u pogledu njega razisli i Allah je nas na to uputio, a ostali svijet u tom nas slijedi; Jevreji svetkuju sutrasnji dan (subotu), a krscani prekositrasnji (nedjelju)." (Prenosi Muslim) "Ko namjerno izostavi tri džume, Allah će mu zapecatiti srce." (Prenose petorica "el-hamse")

Džuma-namaz je fardi-ajn, kojeg je dužan klanjati svaki musliman, slobodan, punoljetan i pametan, a koji nije na putu i nema opravdanja za izostajanje sa džume. Prema tome džumu, nisu dužni klanjati: dijete, rob, putnik-dužnik koji se plasi hapsenja, niti onaj koji ima neku zapreku zbog koje mu je dozvoljeno izostajanje iz džemata. Medjutim, svi su ovi dužni klanjati podne-namaz. Klanjanje podne-namaza nakon džume nije obaveza onima koji su klanjali džumu-namaz. Allah, dželle sanuhu, nam je propisao pet, a ne šest namaza dnevno.

Vrijeme džume je vrijeme podne-namaza. Imam Ahmed, Buhari Ebu-Davud i Bejheki

prenose od Enesa, radijellahu anhu, da je Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, klanjao džumu-namaz kada je Sunce preslo preko zenita. Džemat je uvjet valjanosti džume-namaza. Nema nikakvih dokaza kada je u pitanju broj ljudi koji je neophodan za valjanost džume-namaza zbog hadisa Tarika b. Sihaba koji prenosi da Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, rekao: "Džumu-namaz su dužni obaviti svi muslimani u džematu." Neki su čak rekli da je ispravno sa dvojicom klanjati džumu-namaz.

Iz gore navedenog hadisa se da razumjeti da su uslovi za obavljanje džume slijedeći:

(1) da je muskarac, (2) slobodan (da nije rob ili tome slicno), (3) zdrav, (4) koji nije na putu i (5) nema opravdanja za izostajanje sa džume, (6) džemat je uvjet valjanosti džume-namaza. Sto se tiče ostalih uslova mimo ovih koje postavlja neka ulema, ne postoji nikakva osnova na koju se mogu pozvati.

Autor djela Er-rewdatun-nedijje, Siddik Han, rahimehullah, kaže: "Džuma je namaz poput ostalih namaza i ne postoji ništa sto nas može uputiti na to da je ovaj namaz drugacije prirode od ostalih. Na ovaj način mi uzvraćamo onima koji za obavljanje ovog namaza kao uslov postavljaju postojanje islamske države i halife (koji bi predvodio ovaj namaz), a i onima koji kazu da se ovaj namaz može obavljati samo u velikoj džamiji u gradu, a ne i na selu, a i onima koji kao uslov navode određeni broj klanjaca. Ne postoje nikakvi dokazi da ovi uslovi mogu biti mustehab, a kamoli da budu vadžib. Naprotiv, ako u jednom mjestu dva čovjeka klanjaju džumu-namaz i osim njih nema drugih ljudi, oni su dužnost klanjanja džume u potpunosti obavili."

Ulema smatra da je hutba obavezna prije džume-namaza jer je Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, stalno držao hutbu, a također i rijeci Allaha, dželle sanuhu: "O vjernici, kada se u petak na molitvu pozove kupoprodaju ostavite i podjite da molitvu obavite..."

Ulema smatra da molitva ovdje znači hutba jer je slicna namazu.

Prilikom džume obavezno je prouciti dvije hutbe. Kad se imam popne na minber, preporučljivo je da prisutnima nazove selam, a potom sjedne i okrene se prema džematlijama, te se prouci ezan. Džabir, radijellahu anhu, prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, nazivao selam kada bi se uspeo na minber. (Prenosi Ibn-Madže) Bilal, radijellahu anhu, je ezanio kada bi Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, sjeo na minber, a ikametio bi kada je Poslanik sisao sa minbera. (Prenosi Ahmed) Kada bi se Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, uspeo na minber, ashabi su svoja lica okretali prema njemu. (Prenosi Ibn-Madže)

Uvjet je da hutba bude jasna, razgovjetna i bez grubih riječi. Imam Newewi, rahimehullah, kaže: "Hutba treba biti razgovjetna, jasna i sa logickim redosljedom. Ne smije biti komplikovana, ne smije sadržati nejasnih riječi i ne treba biti gruba." Hatib treba izabrati aktuelnu temu za svoju hutbu na kojoj će govoriti o problemima sa kojima se muslimani danas susreću, ali, prije svega, hutba treba biti savjet koji će ih podsjetiti na ahiret a da istovremeno u muslimanima izazove osjećaj jedinstva i islamske solidarnosti među muslimanima. Autor djela Er-rewdatun-nedijje, Siddik Han, rahimehullah, kaže: "Serijatska hutba je ona koju je održao Poslanik, sallallahu alejhi we sellem; u njoj je bilo

upozorenje od džehennemske vatre i podsticaj na djelovanje radi dostizanja džennetskih blagodati. To je u osnovi, srz hutbe i zbog toga je ona propisana."

Od Ibn-Mes'uda, radijellahu anhu, se prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, svoje hutbe uobičavao pocinjati ovim rijecima: "Zahvala pripada samo Allahu, Njime se pomazemo, od Njega oprost trazimo, i Njemu se utjecemo od zla samih sebe i od nasih zlih djela. Koga Allah uputi, niko ga sa pravoga puta skrenuti nece, a koga Allah u zabludi ostavi, niko ga na pravi put uputiti ne moze. Svjedocim da nema boga do Allaha, i svjedocim da je Muhammed, sallallahu alejhi we sellem, Njegov rob i Poslanik. Poslat je s istinom, da ljude obraduje prije Sudnjeg dana; ko se pokorava Allahu i Njegovom Poslaniku, taj je na pravom putu, a ko se prema Allahu i Njegovom Poslaniku ogrijesi, samom sebi stetnu nanosi, a uzvisenom Allahu ne moze nauditi niucem." (Prenosi Ebu-Davud)

Zatim se nastavlja sa citiranjem slijedecih ajeta:

"O vjernici, bojte se Allaha onako kako se treba bojati i umirite samo kao muslimani! " (Kur'an, III/102)

"O ljudi, bojte se Gospodara svoga, koji vas od jednog cupis stvara, a od njega je i drugu njegovu stvorio, i od njih dvoje mnoge muskarce i zene rasijao. I Allaha se bojte - s imenom cijim jedni druge molite - i rodbinske veze ne kidajte, jer Allah, zaista, stalno nad vama bdi." (Kur'an, IV/1)

"O vjernici, bojte se Allaha i govorite samo istinu, Popravice vam djela vasa i oprostiti vam grijehe vase; a ko bude pokoran Allah i Njegovom Poslaniku - pa zaista je postigao uspjeh velicanstven." (Kur'an, XXXIII/70-71)

Preporucuje se da se iza ovih ajeta i hadisa na pocetku hutbe donese i salavat na Poslanika, sallallahu alejhi we sellem.

Također Muslim u svojoj zbirci prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, rekao: "Nakon navedenog; najbolji je govor Knjiga Allahova, a najbolja je uputa Muhammedov, sallallahu alejhi we sellem, postupak. Najgore su stvari, novotarije u vjeri, a svaka je novotarija zabluda."

Nakon ovog kratkog govora imam ce poceti sa temom svoje hutbe u kojoj treba spomenuti kur'anske ajete, spominjanje Allaha, dželle sanuhu, i ucinice dovu za mu'mine i muminke. Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, je drzao dvije hutbe i sjedio je izmedju njih kratkim sjedanjem. Ulema je procjenila da je to kratko sjedanje ravno vremenu citanja poglavlja El-Ihlas, dok neka ulema kaže da je to kratko sjedanje dovoljno samo za kratak odmor, a neki drugi kazu da je to sjedanje u periodu poput sjedanja izmedju prvog i drugog rekata i izmedju trećeg i četvrtog rekata, a sto se naziva dželsetul-istiraha (ovo je postupak Poslanika, sallallahu alejhi we sellem, kojeg je cesto puta praktikovao). Ebu-Davud, rahimehullah, kaže: "Kada bi se (Poslanik) uspeo na minber, sjeo bi sve dok mujezin ne završi sa ezanom, nakon toga bi ustao i poceo s hutbom, nakon toga bi sjeo i ne bi govorio, nakon toga bi ustao i ponovo bi govorio." Hafiz Ibn-Hadžer, rahimehullah, u svojem djelu Fethul-Bari fi serhi sahihil-Buhari, kaže: "Predaja

Ebu-Davuda u vezi sa pitanjem sjedenja Poslanika izmedju dvije hutbe i to da nije govorio za vrijeme svog sjedenja ne znaci da Vjerovjesnik nije u sebi spominjao Allaha i molio ga u sebi."

Uvjet je da hutba bude jasna, razgovjetna i bez grubih rijeci. Imam Newewi, rahimehullah, kaže: "Hutba treba biti razgovjetna, jasna i sa logickim redosljedom. Ne smije biti komplikovana, ne smije sadržati nejasnih rijeci i ne treba biti gruba." Hatib treba izabrati aktuelnu temu za svoju hutbu na kojoj ce govoriti o problemima sa kojima se muslimani danas susrecu, ali, prije svega, hutba treba biti savjet koji ce ih podsjetiti na ahiret a da istovremeno u muslimanima izazove osjecaj jedinstva i islamske solidarnosti medju muslimanima. Ibn-Kajjim el-Džewzijje, rahimehullah, kaže: "Hutba Poslanika, sallallahu alejhi we sellem, je bila objasnjenje nacela vjerovanja u Allaha, meleke, knjige, poslanike i susret sa Njim. Spominjao je Džennet i Džehennem. Govorio je o tome sta je Allah pripremio svojim miljenicima, a i o onome sta je On pripremio Njegovim neprijateljima. Te su njegove hutbe ispunjavale srca ljudi imanom i spoznajom Allaha, dželle sanuhu." Wehbi Zuhajli u svojem djelu Fikhul-islami we edilletuhu kaže: "Hutba na dan džume treba sadržati zahvalu Allahu, salavat na Poslanika, sallallahu alejhi we sellem, i nasihat o vjeri i dunjaluku."

Fakihi hanefijske pravne škole kazu da se hutba treba zapoceti zahvalom Allahu i spominjanjem sehadeta, donosenjem salavata na Poslanika, sallallahu alejhi we sellem, savjet, podsjecanje na ahiret i citiranje Kur'ana. Nakon prve hutbe imam treba sjesti. Na drugoj hutbi ce zapoceti zahvalom Allahu, donosenjem salavata na Poslanika, sallallahu alejhi we sellem, i dova za mu'mine i mu'minke da im Allah oprosti grijeha i smiluje im se, da od njih otkloni nevolje, da im da jasnu pobjedu nad neprijateljem, da ih sacuva svake bolesti, i ovo je sve od sunneta u hanefijskoj pravnoj skoli. Medjutim, ovo nisu sartovi hutbe jer sam imam Ebu-Hanife, rahimehullah, kaže da je za valjanost hutbe dovoljno da imam samo prouci Subhanallah, ili, Bismillah, ili, Allahu Ekber. Fakihi malikijske pravne škole kazu da gore spomenute komponente hutbe nisu uslov za valjanost hutbe vec su samo mendub (preporucljivo). Fakihi safijske pravne škole kazu da su spomenute komponente hutbe ujedno i njeni dijelovi bez koje ona nije potpuna. Fakihi hanbelijske pravne škole smatraju da gore navedene komponente predstavljaju uslov za valjanost hutbe, osim dove. Ibn-Kudame, rahimehullah, koji je pripadao hanbelijskoj pravnoj skoli, u svojem fenomenalnom djelu El-Mugni kaže: "Kada imam u toku hutbe pocne s dovom, da li je prisutnima dozvoljeno govoriti ili ne? U vezi sa ovim pitanjem postoje dva misljenja:

- Dozvoljeno je govoriti za vrijeme dove jer je to znak da je imam završio sa hutbom i to je isto kao da je imam sisao sa minbera;
- Nije dozvoljeno govoriti jer je dova dio hutbe a govor za vrijeme hutbe nije dozvoljen kako to smatraju fakihi hanbelijske pravne škole.

Islamska ulema se slaze da je zabranjeno govoriti za vrijeme hutbe ma kakav god njen sadržaj bio. Dužni su da za vrijeme hutbe sute i oni koji nisu u stanju cuti imama.

Također smatraju i to da se za vrijeme hutbe neće naredjivati dobro i neće se odvracati od zla!!! Od Ebu-Hurejre, radijellahu anhu, se prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, rekao: "Ako bi čovjek svome drugu pokraj sebe rekao: "Suti!", pogriješio bi (i izgubio džumansku nagradu)." (Prenosi Buhari)

Pokudjeno je da se za vrijeme hutbe ljudi zanimaju bilo kakvim aktivnostima jer Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, kaže: "Ko se poigrava kamencicima, izgubio je nagradu dana džume." (Prenosi Muslim) Tirmizi također kaže da je ovo vjerodostojan hadis. Kada se čovjek poigrava necim u toku hutbe to mu odvraca pažnju i odvraca ga od skršenosti. Pokudjeno je i da pije za vrijeme imame hutbe. Dužnost je prisutnima da hutbu prosljede sutnjom od trenutka kada imam počne sa hutbom, i to je misljenje malikijskih i hanbelijskih pravnika. Imam Ebu-Hanife smatra da se mora prekinuti sa razgovorom odmah nakon imamovog uspinjanja na minber. Imam Safija smatra da za vrijeme hutbe nije zabranjeno govoriti, ali je bolje sutjeti. Sto se imama na minberu tice, njemu je dozvoljeno govoriti i dozvoljeno mu je upozoriti one koji ne prate hutbu ili rade ono sto je u suprotnosti sa sunnetom Poslanika, sallallahu alejhi we sellem. Imam može reci: "Suti, ne govori, ne razdvajaj safove izmedju ljudi" - i nesto slicno tome. Prisutni mogu odgovoriti imamu ako ih nesto upita za vrijeme hutbe jer je Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, Selika, radijellahu anhu, kada je usao u mesdžid za vrijeme Poslanikove hutbe upitao: "Jesi li klanjao?" - "Ne", - odgovori Selik. "Ustani i klanjaj", - reče mu Poslanik."

Od Ibn-Omera se prenosi da je neki čovjek usao u mesdžid dok je Omer držao hutbu, pa kada ga je Omer ugledao upita ga: "Zasto kasnis?" Ovaj mu odgovori: "Bio sam prezauzet, nisam čak ni svojoj kuci posao i samo sam uspio abdestiti se." Tada mu Omer reče: "Zar samo abdest? Zar nisi čuo da je Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, naredio kupanje (na dan džume)." (Prenose Buhari i Muslim) Vrijeme kupanja počinje odmah nakon zore dana džume pa sve do zenita Sunca (vrijeme podne-namaza). Neka ulema smatra da je kasnjenje sa kupanjem pred sami odlazak na džumu bolje.

Neka islamska ulema smatra da je zabranjeno da se u toku hutbe naziva selam, te uzvracanje na isti. Oni su obavezno slusanje hutbe odredili analogno na namaz u kojem je govor zabranjen. U to spada i zahvala Allahu nakon kihanja u toku hutbe i zabrana nazdravljivanja rijecima: "Allah ti se smilovao." Također ta ulema dodaje da je dozvoljeno govoriti u toku hutbe samo u slucaju upozoravanja slijepca za koga se vjeruje da može upasti u bunar ili upozorenje cupis kome se priblizila skorpia te postoji bojazan da će ga otrovati i tome slicno. Rijeci Poslanika, sallallahu alejhi we sellem: "Ako bi čovjek svome drugu pokraj sebe rekao: "Suti!", pogriješio bi ", - ne znace da je klanjac ostao bez džume-namaza, vec znace da je njemu uskracen sevap dana džume, naprotiv, neka ulema smatra da je uskracivanjem sevapa u tom danu, on počinio grijeh. Ibn-Abdulbirr, rahimehullah, kaže: "Koncenzus (idžma'a) medju ulemom je da je sutnja za vrijeme hutbe vadžib prisutnima koji su u stanju cuti govor imama. Uopće, zabrana govora za

vrijeme hutbe se odnosi na sve. Ne smije se sa ljudima selamiti i nazdravljivati onome koji kihne..."

MIŠLJENJA ISLAMSKE ULEME U VEZI SA PITANJEM OBAVEZE ŠUTNJE PRISUTNIH ZA VRIJEME HUTBE

Newewi, rahimehullah, poznati ucenjак safijske pravne škole u svojem djelu Medžmu'u (tom IV) kaže: "Dužnost je sutjeti za vrijeme hutbe, ali, mi ne smatramo zabranjenim govor za vrijeme iste." Ovo je misljenje Urveta, Ibn-Zubejra, Seid b. Džubejra, Nehaija, Sevrija i Ebu-Davuda. Imam Malik, El-Evzai, imam Ebu-Hanife i imam Ahmed su misljenja da je govor za vrijeme hutbe zabranjen. Oni svoju tvrdnju dokazuju rijecima Uzvisenog: "A kad se uci Kur'an, vi ga slusajte i sutite da biste bili pomilovani." (Kur'an, VII/204) Također i hadisom Poslanika, sallallahu alejhi we sellem, u kojem stoji: "Ako bi čovjek svome drugu pokraj sebe rekao: "Suti!", pogriješio bi (i izgubio džumansku nagradu)." (Prenosi Buhari i Muslim) Isto tako i hadis kojeg prenosi Ebu-Derda, radijellahu anhu, a u kojem stoji: "Na dan džume sam usao u mesdžid Poslanika, sallallahu alejhi we sellem, i on je na hutbi ucio poglavlje Et-Tewbe, pa sam ja upitao Ubejja b. Ka'ba: "Kada je objavljena ova sura?" Ubejj mi nije odgovorio na pitanje. Kada smo završili sa namazom upitao sam ga zasto mi nije odgovorio, a on mi reče: "Ti si danas izgubio sevape svojeg namaza!" Ja sam o tome obavijestio Poslanika, sallallahu alejhi we sellem, koji mi je rekao: "Istinu je rekao Ubejj." (Prenosi Bejheki) Medjutim pravници safijske škole dokazuju svoje misljenje isto tako vjerodostojnim hadisima u kojim se spominje da je Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, prekidaо svoju hutbu i odgovarao ljudima na njihova pitanja. Primjer toga je hadis kojeg prenosi Enes, radijellahu anhu: "Dok je na dan džume Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, drzao hutbu, udje jedan čovjek i upita ga: "Allahov Poslanice, kad' ce Sudnji dan?" Tada su ga ljudi poceli usutkivati, ali, on je bio uporan i to je ponovio tri puta i ljudi su ga za to vrijeme usutkivali. Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, mu tada odgovori: "Tesko tebi, sta si to pripremio za Sudnji dan? " (Prenosi Bejheki) Buharija i Muslim prenose od Enesa: "Dok je Vjerovjesnik,

sallallahu alejhi we sellem, drzao petkom hutbu, ustade jedan čovjek i reče: "Allahov Poslanice, propali su konji, a propalo je i ostalo, pa moli Allaha da nas napoji!" Poslanik je pruzio svoje ruke i proucio dovu." Medjutim, neka ulema kaže da se dizanje ruku odnosi samo na istiska-namaz (namaz za kisu). ("Medžmu'u serhul-mehezzeb" tom IV, str.395) Također pravnici safijske škole kazu da se obaveza sutnje kod gore navedenog ajeta odnosi samo pri citanju Kur'ana i da je nepotrební govor koji upropascava sevap džume onaj govor od kojeg nema nikakve koristi. Zato safijski pravnici ne uzimaju za ispravnu analogiju koja spaja izmedju namaza i hutbe jer postoje vjerodostojni dokazi da je Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, govorio za vrijeme hutbe.

Ibn-Hazm Andalusi, rahimehullah, u vezi sa pitanjem obaveze sutnje u toku hutbe, kaže: "Dužnost je da svi koji prisustvuju hutbi, ne progovore nijednu rijec za vrijeme iste, osim, nazivanja selama kada čovjek ulazi u mesdžid i nazdravljanja onom koji kihne i zahvali se Allahu, dželle sanuhu, i donosenje salavata na Poslanika, sallallahu alejhi we sellem, ako imam to naredi prisutnima sa minbera, uzvracanje imama sa minbera onome koji ga nesto upita ili od njega potrazi objasnjenje. U tim situacijama niko ne smije govornika usutkivati, ali, isaretom ce mu ukazati da ne govori. Ko za vrijeme hutbe govori necim drugim osim ovog sto smo spomenuli, a zna da je zabranjen svaki drugi govor osim ovog, ostao je bez (sevapa) džume. Medjutim, ako imam-hatib unese u hutbu govor koji ne sadrzi ajete, hadise i dovu, vec govori o necem drugom, tada je dozvoljeno govoriti, kao sto je dozvoljeno govoriti i za vrijeme njegovog sjedanja izmedju dvije hutbe. Za vrijeme hutbe prisutni ne smiju ceprkati prstima po kamencicima."

Također Ibn-Hazm u vezi pitanja sa nazivanjem i uzvracanjem selama kaže: "Sto se tice selama i uzvracanja na isti, prenosi se od Ebu-Hurejreta, radijellahu anhu, da je Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, rekao: "Ako neko od vas sjedne medju ljude, neka ih poselami, a kada napusti sijelo, pa neka ponovo poselami jer je prvi selam isto sto i drugi." (Ebu-Davud) Allah, dželle sanuhu, kaže: "Kada pozdravom pozdravljeni budete, ljepsim od njega otpozdravite, ili ga uzvratite..." (Kur'an, IV/86) Također i zahvaljivanje Allahu nakon kihanja i nazdravljanja na isto, ukoliko se onaj koji kihne zahvali Allahu, dželle sanuhu, Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, kaže:

"Kada neko od vas kihne, neka zahvali Allahu, a oni koji ga cuju neka mu nazdrave sa: "Allah ti se smilovao", i neka im on uzvрати: "Neka Allah oprostí i nama i vama." (Prenosi Ebu-Davud)

Također Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, kaže: "Kada neko od vas kihne neka kaže: "Hvala Allahu", a onaj ko ga cuje neka mu uzvрати: "Allah ti se smilovao", a on neka mu odgovori: "Neka vas Allah uputi i popravi vase stanje." (Prenosi Ebu-Davud) Ako nam neko bude rekao da je ispravnije sutjeti za vrijeme hutbe, onda je ispravno i to da je nazivanje selama i uzvracanje na isti, također vadžib, a i zahvala Allahu nakon kihanja i nazdravljivanje je vadžib. Neki smatraju da nazivanje selama i nazdravljivanje nakon kihanja ne vazi za vrijeme hutbe tj. hutba se treba propratiti bez rijeci... Nase misljenje u vezi s tim pitanjem je slijedece: Prenosi se da je Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, rekao o namazu: "U njemu se ne smije razgovarati..." Znaci, pogresno je da hutba odredjivamo analogno na namaz, jer sutnja za vrijeme hutbe nije naredjena Kur'anom, ni sunnetom, a ni kocenzusom uleme. Ja sam prostudirao cijelo pitanje i pronasao sam da je dozvoljeno imamu odgovarati na potrebe prisutnih dok se nalazi na minberu, u toku hutbe i taj govor izmedju imama i klanjaca nije farz, vec je mubah, dozvoljen u izuzetnim situacijama od kojih cemo neke spomenuti... Ako ovo imamo u obziru, kako se onda moze zabranjivati da u toku hutbe nazivamo selam i uzvracamo na isti i nazdravljivamo onom koji kihne, a da istovremeno smatramo dozvoljenim govor koji nije naredjen ni Kur'anom ni sunnetom!!? Enes b. Malik, radijellahu anhu, pripovjeda: "Dok je Vjerovjesnik, sallallahu alejhi we sellem, drzao hutbu petkom, ustade jedan beduin i reče: "Allahov Poslanice, propali su konji, a propalo je i ostalo, pa moli Allaha da nas napoji!", pa je on pruzio svoje ruke i proucio dovu." (Prenosi Buhari) Ebu-Rifa'a, radijellahu anhu, kaže: "Dosao sam Poslaniku, sallallahu alejhi we sellem, dok je on drzao hutbu i rekao sam: "Allahov Poslanice, dosao sam te upitati o vjeri jer ja ne znam kakva je moja vjera!" Tada je Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, prekinuo sa hutbom i prisao mi je, i sjeo je na jednoj stolici, cini mi se da je bila od zeljeza, i poceo me je poducavati onome sto ga je poducio Uzviseni Allah. Nakon toga je nastavio sa svojom hutbom do kraja." (Prenosi Muslim)

Hasan Basri, rahimehullah, kaže: "Za vrijeme hutbe se moze poselamiti i uzvratiti na selam, a i nazdraviti onome koji kihne i zahvali Allahu."

Poznati tabi'in Ata, rahimehullah, kaže: "Ako čovjek kihne za vrijeme immove hutbe i zahvali Allahu, ili nazove selam a ti ga cujes, onda mu u sebi nazdravi i u sebi mu uzvрати na selam, a ako ne cujes hutbu, onda mu nazdravi i uzvрати na selam glasom koji se

cuje."

UKRATKO O GOVORU PRILIKOM HUTBE

1. Zabranjuje se govor kada se imam popne na minber, a onaj koji se poigra sa kamencicima ili necim drugim izgubio je vrijednost džume-namaza.
2. Ko udje u mesdžid dok imam drži hutbu nije mu dozvoljeno da naziva selam. Medjutim, ukoliko neko i pored toga nazove selam, prepusteno je izboru da mu se uzvрати isaretom na selam, da mu se nikako ne uzvрати ili da mu se odgovori selam u sebi, a ne naglas.
3. Kada hatib spomene ime Allahova Poslanika, sallallahu alejhi we sellem, dozvoljeno je slusaocu da u sebi donese salavate na njega.
4. Prilikom kihanja za vrijeme hutbe dozvoljeno je klanjacu da se u sebi zahvali Allahu, dželle sanuhu.
5. Kada hatib spomene ajete koji govore o kazni i o Džehennemu, dozvoljeno je slusaocu da zatraži zastitu od vatre, a isto je pravilo i sa istigfarom.
6. Ukoliko hatib bude dovio prilikom prve ili druge hutbe, dozvoljeno je slusaocu da u sebi izgovara "Amin!" Ukoliko hatib pocne uciti dovu nakon druge hutbe, dozvoljeno je slusaocu da izgovara "Amin", jer je hatib završio sa hutbom.
7. Dozvoljen je govor za vrijeme hutbe u slucaju spasavanja slijepca, opominjanja na postojanje zmije, skorpionja, vatre ili neceg slicnog u mesdžidu kako bi se otklonila steta.

VRIJEDNOST POSTUPAKA ONIH KOJI ŠUTNJOM PROPRATE HUTBU

Od Ebu-Hurejre, radijellahu anhu, se prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, rekao: "Ko se petkom okupa i podje na džumu-namaz, zatim klanja ono sto mu je propisano, zatim sutnjom proprati govor imama i nakon toga klanja sa njim, oprosteni su mu grijesi izmedju te i buduće džume, a i tri dana nakon toga." (Prenosi Muslim) Imam Safija, rahimehullah, u svom Musnedu od Sa'lebeta b. ebi-Malika, radijellahu anhu, prenosi da je rekao: "Ljudi su razgovarali medju sobom dok je Omer sjedio na minberu. Kada bi mujezin završio sa ezanom, Omer bi ustao i svi bi prekinuli s govorom i nisu ništa govorili sve dok ne bi završio sa drugom hutbom. Nakon ikameta i Omerovog silaska sa minbera, ashabi bi govorili."

Također imam Safija, u svojem djelu El-Umm, prenosi Od Sa'lebeta: "Kada se imam uspe na minber, prisutni ce prekinuti sa spominjanjem Allaha i imamov govor prekida razgovor medju ljudima. Svaki govor nakon hutbe je dozvoljen."

IMAM NE TREBA U DOVI PODIZATI RUKE NA MINBERU

Prije džume-namaza, imam na minberu, za vrijeme hutbe, ne treba dizati ruke kao što se to radi u dovi jer je to postupak suprotan sunnetu Poslanika, sallallahu alejhi we sellem. Husajn, radijellahu anhu, prenosi kako je Ummare b. Ruejbe, radijellahu anhu, vidio Bisra b. Mervana kako na minberu dovedi dize ruke. Taj njegov postupak Ruejbe zestoko osudi rijecima: "Neka Allah unisti te dvije ruke; zaista sam ja vidio Poslanika, sallallahu alejhi we sellem, kako je (na minberu) desnom rukom cinio ovako... Tada je Ruejbe poceo micati kaziprstom svoje desne ruke." (Prenosi Muslim)

OBAVEZA KLANJANJA TEHIJJETUL-MESDŽIDA I PORED TOGA ŠTO SE IMAM NALAZI NA MINBERU

Za vrijeme hutbe, dok je imam na minberu, klanjaci koji tek tada udju u mesdžid, dužni su klanjati dva rekata prije sjedenja. Džabir b. Abdullah, radijellahu anhu, prenosi: "Dok je Vjerovjesnik, sallallahu alejhi we sellem, ucio petkom hutbu, dodje jedan čovjek i on mu reče: "O ti, jesi li klanjao?" "Nisam", - odgovori ovaj. "Ustani i klanjaj", - reče mu Poslanik, sallallahu alejhi we sellem." (Prenose Buhari i Muslim)

GREŠKE KOJE MUSLIMANI ČINE NA DAN DŽUME A KOJE PROUZROKUJU

GUBLJENJE SEVAPA OVOG MUBAREK DANA

1. Od Ebu-Hurejre, radijellahu anhu, se prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, rekao: "Na dan džume meleki stoje na vratima svake džamije i upisuju jednog za drugim (imena onih koji idu klanjati džumu-namaz). Kada se imam uspe na minber, oni pozatvaraju stranice i podju prisustvovati spominjanju Allaha. Onaj koji porani na džumu, kao da je zaklao kamilu, zatim onaj nakon njega, kao da je zaklao kravu, zatim onaj nakon njega, kao da je zaklao ovcu, zatim onaj nakon njega, kao da je zaklao kokos, a onaj zadnji, kao da mu je poklonjeno jaje." (Prenose Buhari i Muslim)

2. Od Ewsa b. Ewsa, radijellahu anhu, se prenosi da je rekao: "Čuo sam Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi we sellem, gdje kaže: "Ko se petkom okupa i ocisti sto je bolje moguće, i porani najranije sto može, i podje pjesice a ne na jahalici, zatim se približi imamu, i proprati (hutbu) slusajući je bez ikakve nedozvoljene aktivnosti (tjelesne i govorne), imace za svaki korak nagradu kao da je klanjao i postio tokom cijele godine." (Prenose Ahmed i Ebu-Davud)

3. Selman Farisija, radijellahu anhu, pripovjeda da je Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, rekao: "Ko se petkom okupa, ocisti sto je bolje moguće, namaze (kosu) uljem ili se namirise mirisom svoga doma, pa zatim podje i ne rastavi izmedju dvojice (u saffu), zatim klanja ono sto mu je propisano, pa sut i slusa dok imam drži hutbu, oprasta mu se ono sto je ucinio izmedju ove i prethodne džume." (Prenosi Buhari)

4. Od Ebu-Hurejre, radijellahu anhu, se prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, rekao: "Ako bi čovjek svome drugu pokraj sebe rekao: "Suti!", pogrijesio bi (i izgubio džumansku nagradu)." (Prenose Buhari i Muslim)

Iz navedenih hadisa se može zaključiti da je sevap džume-namaza veoma velik. Ko praktikuje ono sto je Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, praktikovao na dan džume, ima slijedeće sevape:

Prvo - Sa svakim korakom do mesdžida, mu'min ima nagradu kao da je cijele godine klanjao i postio;

Drugo - Ko porani na džumu-namaz ima nagrade kao da je Allahu prinio kurban čija je velicina u zavisnosti od njegovog poranjivanja u mesdžid;

Treće - Grijesi se brisu i prastaju od džume do džume;

Cetvrto - Meleki upisuju klanjacima sevape zbog obavljenog džuma-namaza;

Na žalost, danas je malo muslimana koji obraćaju pažnju na ove veoma važne stvari na dan džume. Ponekad se to radi iz neznanja, ali, u globali to rade zbog mrzljivosti i nemarnosti i njihove udaljenosti od sunneta Poslanika, sallallahu alejhi we sellem.

Njihova udaljenost od sunneta na dan džume se može ogledati u slijedecim tackama:

- Zanemarivanje ranog odlazanja na džumu-namaz;
- Zanemarivanje obaveznog kupanja, namirisavanja i upotrebe misvaka na dan džume;
- Medjusobni govor ljudi za vrijeme hutbe;
- Okretanje ledja ili boka prema imamu dok je ovaj na minberu, a hutba je u toku;
- Nepotrebno poigravanje tespihom i pucanje prstiju;
- Razdvajanje izmedju saffova i uznemiravanje klanjaca u njima.

GREŠKE IMAMA NA MINBERIMA PRIJE, U TOKU I POSLIJE HUTBE

- Duljenje hutbe i skracivanje namaza (sunnat je upravo obrnuto);
- Dova imama neposredno nakon njegovog uspinjanja na minber rukama uperenim prema kibli i njegovo okretanje ledja klanjacima kojima ne naziva selam, sto je od sunneta. Ibn-Tejmijje, rahimehullah, kaže: "Dova imama nakon uspinjanja na minber

nema nikakve osnove u sunnetu." ("El-Ihtijaratul-ilmijje")

- Nenazivanje selama prisutnima nakon uspinjanja na minber;
- Zapostavljanje i zanemarivanje hutbe Poslanika, sallallahu alejhi we sellem, s kojom je on običavao poceti hutbu a koja pocinje sa: "Innel-hamde lillahi nahmeduhu we neste'inuhu we nestagfiruhu... (ovu smo hutbu u prevodu prethodno naveli);
- Prebrzo završavanje s drugom hutbom;
- Ogranicavanje druge hutbe na prazno iscitavanje arapskog teksta, bez ikakvih savjeta i podsticanja na bogobožnost i praktikovanje islamskih propisa;
- Stalno završavanje hutbe rijecima Uzvisenog: "Innellahe je'muru bil-'adli wel-ihsani...";
- Imamovo usporeno uspinjanje i silazanje s minbera, a neki od imama na svakoj stepenici citaju posebne dove koje se ne prenose od Poslanika, sallallahu alejhi we sellem, i imamovo okretanje prema kibli dignutih ruku prije uspinjanja na minber;
- Imamovo dizanje ruku pri dovi. Ibn-Tejmijje, rahimehullah, kaže: "Pokudjeno je da imam digne ruke za vrijeme hutbe dok je na minberu jer je Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, samo micao kaziprstom desne ruke pri dovi."
- Podizanje ruku klanjaca u toku imamove dove. Ibn-Abidin, rahimehullah, pravnik hanefijske škole, kaže: "...Ako to urade, onda su pogriježili." ("Hasijetu Ibni-Abidin" tom 1 str.768)
- Podizanje ruku u dovi za vrijeme imamovog sjedenja izmedju dvije hutbe. Resid Rida, rahimehullah, kaže: " Dizanje ruku u dovi za vrijeme imamovog sjedenja izmedju dvije hutbe nema nikakvog oslonca u sunnetu Poslanika, sallallahu alejhi we sellem... Mora se sutjeti u toku cijele hutbe (pa i za vrijeme imamovog sjedenja izmedju dvije hutbe). Prisutni trebaju doviti u sebi da ne smetaju drugima (za vrijeme imamovog sjedenja izmedju dvije hutbe) i ne trebaju dizati svoje ruke. Ko uradi suprotno ne postupa po sunnetu Poslanika, sallallahu alejhi we sellem. Naprotiv, oni se svojim postupkom suprotstavljaju sunnetu jer je imam mozda vec ustao na drugu hutbu a oni jos uvijek dove podignutih ruku. Prijece im je da za vrijeme hutbe slusaju i razmisljaju o njenom sadrzaju. Ovaj pogresan postupak muslimana je obicna prezrena novotarija." ("Fetava" Muhammed Resid Rida tom 1 str.58)
- Klanjanje podne-namaza nakon sto su klanjali džumu-namaz, a ispravnije je da se podne-namaz ne treba klanjati nakon obavljenog džuma-namaza.

SUNNETI HUTBE

- Od sunneta Poslanika, sallallahu alejhi we sellem, je da se hutba održi na minberu kako bi ga ljudi mogli vidjeti. Buharija i Muslim prenose hadis u kojem stoji da je Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, držao hutbu na minberu. Od Saiba b. Jezida, radijellahu anhu, se prenosi da je rekao: "U vrijeme Vjerovjesnika, sallallahu alejhi we sellem, Ebu-Bekra i Omera, ezan je bio odmah nakon imamovog sjedanja na minber." (Prenosi Buhari)
- Kada se imam popne na minber treba nazvati selam prisutnima jer je tako Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, radio. Imam treba dva puta nazvati selam prisutnima:
 - pri ulasku u mesdžid;
 - kada se popne na minber.
- Minber treba imati samo tri stepenice i imam će pri hutbi stati na drugoj kako bi nakon prve hutbe mogao sjesti i odmoriti se na trećoj stepenici.
- Imam se treba prije ezana popeti na minber i tek tada će mujezin početi sa ezanom. Džuma-namaz ima samo jedan ezan.
- Hutba treba biti kratka, razumljiva i jasna.
- Prisutni se trebaju okrenuti prema imamu i trebaju posvetiti svoju pažnju hutbi, a ako to ne urade ostali su bez sevapa dana džume. I ko se poigrava kamencicima (sto smo već spomenuli u sahih-hadisima) i analogno na ovaj hadis ko se igra tespihom ili slično tome, izgubio je sevap dana džume.

POKUĐENOST UPLETANJA PRSTIJU PRILIKOM ODLASKA U MESDŽID

Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, je zabranio uplitanje prstiju prilikom odlaska u mesdžid a i za vrijeme boravka u mesdžidu. Ebu-Seid, radijellahu anhu, prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, rekao: "Kada se neko od vas nalazi u mesdžidu neka ne uplice prstima jer je uplitanje prstiju od sejtana. Vi ste u namazu sve dok se nalazite u mesdžidu i tako dokle god ne napustite mesdžid." (Prenosi Ahmed)

Sto se pak tice zabrane upletanja prstiju prilikom odlaska u mesdžid, to se da vidjeti iz hadisa Ka'b b. Udžreta koji kaže da je Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, rekao: "Kada se neko od vas abdesti, pa neka uljepša svoj abdest, a ako zatim podje u mesdžid neka ne uplice prstima jer se već nalazi u namazu." (Prenosi Ebu-Davud)

Iz ovih se hadisa može zaključiti da je upletanje prstiju zabranjeno, ali ne na stepenu harama, pri odlasku u mesdžid na dan džume i u drugim danima sve dok se čovjek nalazi u namazu ili se nalazi u iscekivanju namaza.

Komentarisuci ove hadise El-Hattabi, rahimehullah, kaže: "Neki ljudi uplicu prste samo radi razonode i gubljenja vremena... Ima ih koji pri sjedenju uplicuci prste obje ruke, obuhvataju svoja koljena što izaziva drijemez kod njih. To im stanje u većini slučajeva kvari abdest..."

Ako se neko od prisutnih uspava za vrijeme hutbe bez uplitanja prstiju i obuhvatanja koljena, onda se treba okrenuti na strani suprotnoj onoj na kojoj se nalazio pod uslovom da ne uznemirava druge pri svojem pomjeranju. Ibn-Omer, radijellahu anhu, prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, rekao: "Ako se neko od vas, na dan džume, uspava na mjestu na kojem se nalazi (u mesdžidu), neka se okrene na drugu stranu." (Prenosi Hakim)

ODLIKE DŽUMANSKOG DANA

* Dan džume se ubraja u najbolji dan u sedmici.

Ulema se razisla po pitanju da li je on vrijedniji ili dan Arefata.

Dan džume je nas sedmicni Bajram.

* Na dan džume i u njegovim nocima je poželjno učiti salavate na Allahova Poslanika, jer se prenosi od Rəsulullaha, sàllallahu 'alêjhi we sellem, da je rekao: "Mnogo donosite salavate na mene na dan džume i u nocima džume!" (El-Bejheki)

* Naredba kupanja na taj dan je vadžib do tog stepena da je jaci od naredbe vitr-namaza.

- * Pozeljno je na dan džume upotrijebiti misvak i namirisati se, a upotreba misvaka je vrijednija od njegove upotrebe u drugim danima, kao i od mirisanja.
- * Pozeljno je da se na taj dan obavlja sto vise namaza, cini zikr i uci Kur'an sve dok se imam ne popne na mimber. Izlaskom imama se zabranjuje obavljanje namaza, a pocetkom hutbe se zabranjuje govor.
- * Dužnost je da se suti za vrijeme hutbe, a ko progovori za vrijeme hutbe on se poigrava sa namazom i gubi vrijednost džume namaza.
- * Pozeljno je prouciti suru El-Kehf na dan džume, a prenosi se od Rësulullaha, sàllallahu 'alêjhi we sellem, da je rekao: "Ko prouci suru El-Kehf na dan džume, obaspe ga svjetlost ispod njegovih stopala pa do nebeskih svodova koja ce ga obasjati na Sudnjem danu, a oprastaju mu se (manji) grijesi izmedju dvije džume." (El-Hakim)
- * Na dan džume je pozeljno obuci najljepsu odjecu. Prenosi se od Ebi-Ejjuba, radijallahu 'anhu, da je rekao: "Čuo sam Rësulullaha, sàllallahu 'alêjhi we sellem, da je rekao: "Ko se okupa na dan džume, namirise se ukoliko bude imao mirisa, obuce najljepsu svoju odjecu, te izidje sa smirenoscu sve dok ne dodje do mesdžida, a zatim klanja ako hoce, ne uznemirujuci nikoga, a zatim kada se imam popne na minber bude sutio sve dok se ne klanja, bice mu oprosteni grijesi izmedju dvije džume." (Ahmed)
- * Pozeljno je na dan džume namirisati mesdžid, a drugi halifa, Omer, radijallahu 'anhu, bi kada nastupi pola dana naredjivao da se namirise mesdžid u Medini.
- * Onome ko je dužan klanjati džumu-namaz nije dozvoljeno kretati na put u doba nastupanja džume-namaza, vec je dužan otici na džumu-namaz, a zatim krenuti na put.
- * Onaj koji krene na džumu-namaz, za svaki korak ima nagradu godinu posta i namaza, a prenosi se od Rësulullaha, sàllallahu 'alêjhi we sellem, da je rekao: "Ko se okupa na dan džume, te porani (u mesdžid), približi se imamu i suti, za svaki ucinjeni korak ima nagradu godinu dana posta i namaza, a to je Allahu lahkó." (Ahmed, Ibn-Hujejme, Et-Tirmizi, En-Nesai i Ebu-Davud)
- * Na dan džume se oprastaju grijesi, u njemu je sahat u kome se primaju dove i kada rob u njemu zamoli svoga Gospodara, Allah mu prima dovu. O sahatu na dan džume je rečeno da u njemu ima pet korisnih trenutaka koje mu'min treba iskoristiti; prvi trenutak je zenit Sunca, a zadnji je imamovo sjedenje na minberu.

PREPORUČENOST KLANJANJA NAFILÉ PRIJE EZANA DŽUME-NAMAZA I NEPOSTOJANJE KLANJANJA DŽUMANSKOG SUNNETA NAKON EZANA DŽUME-NAMAZA

Imam Ševkani, rahimehullah, smatra da se može klanjanjati nafila prije džume-namaza (prije ezana za džumu-namaz). Ovo misljenje potvrđuju i fetve imama Ebu-Hanife i Safije koji također smatraju da je dozvoljeno obavljati nafilu prije ezana za džumu-namaz. Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, kaže: "Ko se petkom okupa, ocisti sto je bolje moguće, namaze (kosu) uljem ili se namirise mirisom svoga doma, pa zatim podje i

ne rastavi između dvojice (u saffu), zatim klanja ono što mu je određeno, pa sut i sluša dok imam drži hutbu, oprašta mu se ono što je učinio između ove i prethodne džume." (Prenosi Muslim) Ovim se hadisom dokazuje da je dozvoljeno obavljati nafilu prije ezana džume-namaza. Imam San'ani, rahimehullah, autor djela Subulus-salam, kaže: "Hadis koji govori o (džumi), upućuje na to da se mora klanjati nafilu ukoliko je čovjek u stanju da je obavi i nema neke određene granice što se te nafile tiče. Vazno je zaraditi sevap džume pa makar i sa dva rekata tehijetul-mesdžida."

Imam Ibn-Kajjim el-Džewzije, rahimehullah, u svojem djelu Zadul-Mi'ad kaže: "Namaz o kojem se u ovom hadisu govori, a kojeg prenosi Muslim, u kome stoji: "...zatim klanja ono što mu je određeno...", jeste nafilu namaza koji je preporučljivo obaviti, a posebno onima koji porane na džumu-namaz, i to dok se vrijeme džume-namaza još uvijek ne približi i Sunce se ne nalazi na zenitu (kada već počinje vrijeme džume-namaza)." To je primjer cupisa koji dodje na sahat prije vremena džume-namaza i prvo klanja tehijetul-mesdžid a nakon toga nafilu koju treba prekinuti na otprilike pola sahata prije zenita jer postoji vjerodostojan hadis u kome je Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, zabranio obavljanje namaza dok je Sunce u zenitu. A kada se imam uspne na minber okrene se prema prisutnima i poselamice ih, a zatim će sjesti, i tada će mujezin ezaniti samo jednom, kao što je to praksa Poslanika, alejhis-salam. Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, bi nakon ezana ustao i počeo sa hutbom i ashabi bi sutnjom pratili njegov govor sve dok ne bi završio sa obje hutbe. Ni Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, a i niko od ashaba nije klanjao sunnet između ezana i hutbe jer smo već spomenuli da je ezan za džumu-namaz proučavan samo jednom o to je jedino vjerodostojno preneseno od Poslanika, alejhis-salam i to je dokaz da je džuma-namaz poput bajram-namaza prije kojeg također ne postoji sunnet koji se treba klanjati. Džabir, radijellahu anhu, prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, nazivao salam kada bi se uspeo na minber. (Prenosi Ibn-Madže) Bilal, radijellahu anhu, je ezanio kada bi Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, sjeo na minber, a ikametio bi kada je Poslanik sisao sa minbera. (Prenosi Ahmed i Nesa'i) Kada bi se Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, uspeo na minber, ashabi su svoja lica okretali prema njemu. (Prenosi Ibn-Madže) Ebu-Davud, rahimehullah, u svojoj zbirci prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, sjeo na minber dok mujezin ne prouči ezan; nakon toga bi ustao i održao hutbu; nakon toga bi sjeo i ne bi govorio ništa; nakon toga bi ustao i održao bi drugu hutbu." Imam Ibn-Tejmije, rahimehullah, kaže: "Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, nije klanjao sunnete prije džume-namaza nakon ezana i niko ne prenosi da je to on učinio. U njegovo vrijeme učio bi se ezan samo nakon njegovog uspinjanja na minber. Bilal, radijellahu anhu, bi proučio ezan, a zatim bi Poslanik održao dvije hutbe, nakon čega bi Bilal proučio ikamet i Poslanik bi klanjao ljudima. I zato kažemo da nije bilo moguće da je niti on, a niti ko od njegovih ashaba klanjao sunnete nakon ezana, i nigdje se ne prenosi da je čak on u svojoj kući klanjao sunnete neposredno prije izlaska na džumu."

Što se tiče početka vremena džume-namaza prenosimo ispravnije mišljenje uleme koja

smatra da vrijeme džume-namaza počinje u vremenu podne-namaza, dok imam Malik, rahimehullah, smatra da je dozvoljeno održati hutbu prije zenita, ali, pod uslovom da se tada ne obavlja namaz osim u vrijeme kada nastupi vrijeme podne-namaza.

KO STIGNE NA DRUGI REKAT DŽUME-NAMAZA NE TREBA KLANJATI PODNE-NAMAZ

Ko stigne na jedan rekat džume- namaza taj je stigao na džumu, a ko stigne na manje od jednog rekata, on mora klanjati četiri rekata (podnevskog farza). Od Ibni-Omera, radijellahu anhumu, se prenosi da Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, rekao: "Ko stigne jedan rekat na džumi-namazu i na nekom drugom namazu, neka klanja i drugi (rekat), jer mu je tada namaz ispravan." (Prenosi Nesa'i, Ibn-Madže i Darekutni) Ovim se hadisom dokazuje da ko stigne na drugi rekat džume-namaza, stigao je na džumu-namaz i pored toga sto nije prisustvovao hutbi.

KO STIGNE U MESDŽID ZA VRIJEME HUTBE, TREBA KLANJATI DVA REKATA TEHIJJETUL-MESDŽID

Džabir, radijellahu anhu, je rekao: "Udje (u mesdžid) jednog petka neki čovjek, dok je Vjerovjesnik, sallallahu alejhi we sellem, držao hutbu i Poslanik ga upita: "Da li si

klanjao?" "Nisam" - odgovorio je. "Onda klanjaj dva rekata!" - reče Poslanik, sallallahu alejhi we sellem." (Prenosi Buhari i Muslim) Ovaj hadis predstavlja jasan dokaz da ko zakasni na džumu-namaz i udje u mesdžid u toku hutbe, dužan je klanjati dva rekata i pored toga sto je bilo kakva aktivnost za vrijeme hutbe zabranjena i iz hadisa se isto tako vidi da imam može govoriti sa prisutnima, a oni koji sjede ne trebaju govoriti.

KLANJANJE SUNNETA NAKON DŽUME-NAMAZA

Ebu-Hurejre, radijellahu anhu, prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, rekao: "Kada neko od vas klanja džumu-namaz, neka nakon toga klanja još četiri rekata." (Prenosi Muslim) Abdullah b. Omer, radijellahu anhuma, bi nakon obavljanja džume-namaza otisao svojoj kuci, tamo bi klanjao dva rekata i govorio bi: "Ovako je Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, radio." (Prenosi Muslim)

U komentaru prvo navedenog hadisa imam Ibnul-Arebi, rahimehullah, kaže: "Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, je naredio da se nakon džume klanja četiri rekata da ne bi neznalice pomislili da sa još dva rekata mogu upotpuniti ona dva rekata džume-namaza. Ta četiri rekata treba klanjati dva po dva jer Poslanik kaže: "Nafila danju je dva po dva." (Prenose Ebu-Davud i Ibn-Hibban) Također je potrebno ova četiri rekata klanjati na ovaj način da ne bi sljedbenici novotarija pomislili da je to podne-namaz. Zato treba klanjati dva po dva da ne bi ta nafila sličila podnevskom farzu." Također se može klanjati u kuci, nakon džume-namaza jer je i to sunnet Poslanika, sallallahu alejhi we sellem. Sto se hadisa Ibn-Omera tiče u komentaru istog Ibn-Tejmijje kaže: "Ako čovjek klanja u mesdžidu, onda će klanjati četiri rekata, a ako ih klanja kuci, onda samo dva." Ovom izjavom je Ibn-Tejmijje usaglasio između predaje gore navedenih hadisa i objasnio je na koji ih način trebamo shvatiti. Ulema smatra da je ipak bolje klanjati kuci jer Vjerovjesnik, alejhis-selam, kaže: "Najbolji namaz cupis je onaj namaz obavljen kuci, osim farza." Ovo je mišljenje imama Safije, Malika i Ahmeda.

Kod prevelike gužve na džumi-namazu treba tražiti mjesto za obavljanje namaza u džamiji, i ne obavljati ga na ulici, ukoliko to uslovi dozvoljavaju. Imam Ahmed i Bejheki prenose od Sejjara, radijellahu anhu, da je rekao: "Čuo sam Omera kako na hutbi kaže: "Poslanik je sagradio ovaj mesdžid, a sa njime smo bili mi muhadžiri i ensarije. Kada bude gužve u mesdžidu neka ljudi čine sedždu na leđima njihove brace." Također se prenosi da je Omer vidio neke ljude kako klanjaju na ulici, te im reče: "Klanjajte u mesdžidu."

KAKO POSTUPITI KADA SE DAN BAJRAMA POKLOPI SA DANOM DŽUME

Imam San'ani, rahimehullah, u svojem djelu Subulus-selam na stranici 469 od Ibni-Abbasa, radijellahu anhuma, prenosi da ne treba klanjati džumu-namaz ako se u istom danu poklopi sa bajram-namazom. Ibn-Abbas također po ovom pitanju kaže da je ovaj postupak u suglasnosti sa sunnetom Poslanika, sallallahu alejhi we sellem. Prenosi se da je Ibn-Zubejr, radijellahu anhu, bio imam na bajram-namazu na dan džume. 'Ata, rahimehullah, kaže: "Mi smo dosli u meszidu da klanjamo džumu-namaz, a Ibn-Zubejra nije bilo. Tada smo svi posebno klanjali podne-namaz." Kada je Ibn-Abbas, radijellahu anhu, dosao iz Taifa, mi smo ga obavijestili o postupku Ibn-Zubejra. On nam je tada rekao: "Ibn-Zubejr je pravilno postupio."

Od sunneta je neklanjanje džume-namaza i treba spojiti izmedju bajram i džume namaza, sa samo dva rekata, i taj se namaz treba klanjati u vremenu bajram-namaza. Ibn-Abbas je spajao izmedju bajram i džume-namaza, i toga dana ne bi klanjao podne-namaz vec bi direktno klanjao ikindiju-namaz. Ebu-Davud, rahimehullah, od Ibni-Zubejra, radijellahu anhu, prenosi da je rekao: "Dva su se praznika poklopila u jednom danu, pa ih je Ibn-Zubejr spojio u jednom namazu kojeg je klanjao ujutro rano sa samo dva rekata (u vrijeme bajram-namaza), nakon toga nije klanjao ništa sve do ikindije-namaza ." Od Zejda b. Erkama, radijellahu anhu, se prenosi da je rekao: "Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, je klanjao bajram-namaz a nakon toga je dozvolio neobavljanje džume-namaza i zatim je rekao: "... Ko hoće da klanja (džumu), neka klanja." (Prenosi Buhari, Muslim, Ebu-Davud, Nesa'i i Ibn-Madže - u hadiskoj terminologiji se spominje termin hamse: petorica)

Iz ovoga se da vidjeti da oni koji zele klanjati i džumu, mogu je klanjati. Također se iz hadisa da zaključiti da je u osnovi džuma ne treba klanjati, ali, ko zeli može je obaviti. Od Ebu-Hurejre, radijellahu anhu, se prenosi da je Poslanik, sallallahu alejhi we sellem, rekao: "U ovom danu su se poklopila dva praznika, i ko zeli ne mora klanjati džumu, ali, mi ćemo spojiti (izmedju bajrama i džume samo jednim namazom u vrijeme bajramskog namaza)." (Prenose Hakim i Ibn-Madže)

Imam Sewkani smatra da treba klanjati džumu i pored toga što se klanjao bajram, ali, on također smatra da je dozvoljeno neklanjanje džume-namaza u tom danu. Imam Sewkani u djelu Nejlul-ewtar str.336 kaže: "Dozvoljeno je ne klanjati džumu-namaz na dan Bajrama."

Ko studira ovo pitanje vidjeće da oni koji nisu klanjali bajram-namaz moraju klanjati džumu-namaz, a ako to ne uspiju npr. zbog imamovog nedolaska na džumu, onda moraju klanjati podne-namaz. Kao što smo već spomenuli za džumu-namaz je potreban džemat, a i dvojica su dovoljno, i ovo je potvrđeno hadisima i koncezusom uleme i nema nikakve razlike između džemata na džumi-namazu i na ostalim namazima, i nije prenesen nikakav hadis u kome se spominje potreban broj džematlija sa kojima bi se mogla klanjati džuma.

Džema'at TEKBIR-Goražde **www.essunne.com**

Literatura:

1. "Zadul-me'ad" - Ibn-Kajjim el-Džewzije - tom I
2. "Fikhus-sunne" - Sejjid Sabik - tom I
3. "Nejlul-ewtar" - Muhammed b. Ali es-Sewkani, tom I
4. "Subulus-selam" - Es-San'ani - tom II
5. "Temamul-minne" - Muhammed Nasirud-din el-Abani
6. "Bejanul-mehadždžeh" - Ibn-Redžeb
7. "Kitabul-Madžmu'u" - Imam Newewi - tom IV
8. "Bulugul-meram min edilletil-ahkam" - Hafiz Ibn-Hadžer
9. "El-muhalla" - Ibn-Hazm, tom III
10. "El-Fikhul-islamijj we edilletuhu"-Dr.Weħbi Zuhajli, tom II
11. "El-kawlul-mubin fi ahtai-l-musallin" - Mustafa Meshur
12. "Fethul-Bari serhu sahihil-Buhari" - Ibn-Hadžer
13. "Sahihu Muslim" - Imam Newewi - tom VI
14. "Ihkamul-ahkam" - Ibnil-Dekik el-'Id - tom I
15. "Er-rewdatur-nedijje" - Hasan Siddik Khan - tom I
16. "Es-sejlul-džerar" - Muhammed b. Ali es-Sewkani
17. "Medžmu'al-fetawa" - Ibn-Tejmijj
18. "Hasije" - Ibni-Abidin" tom I str.768
19. "El-fikhu 'ala mezahibil-erbe'a" - grupa ucenjaka, poglavlje o 'ibadetima.